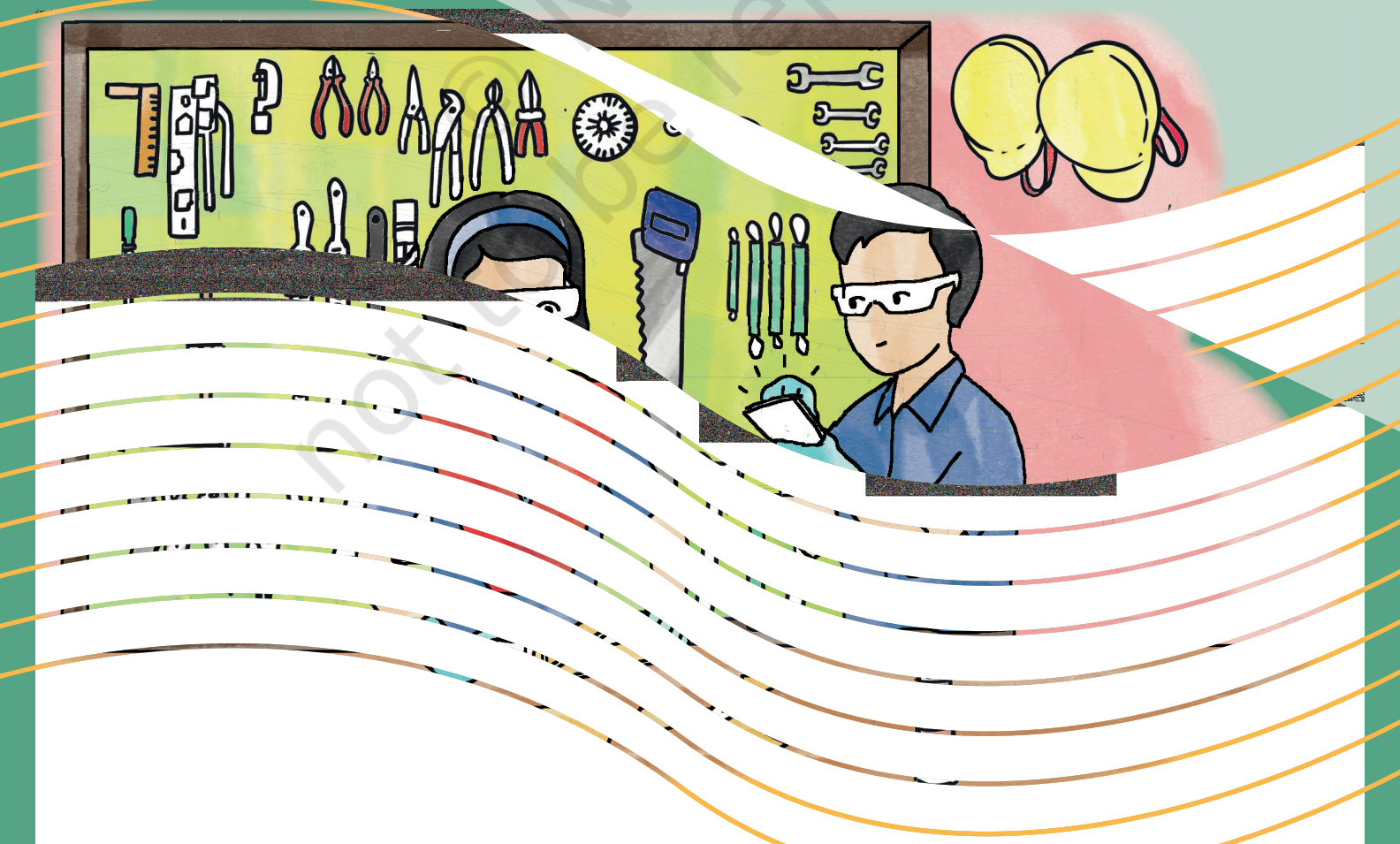

भाग 2

मेसिन र उपकरणहरूका साथ कार्य गर्नु

मेसिनहरूले हाम्रो जीवनलाई सहज बनाउँछन् र सामग्रीहरू हाम्रो वरिपरि सर्वत्र उपलब्ध छन्। 'मेसिन र उपकरणहरूसँग काम' सम्बन्धी परियोजनाहरूले तपाईंलाई विभिन्न प्रकारका मेसिन र औजारहरूको प्रयोग गर्दै विभिन्न सामग्रीबाट नयाँ वस्तुहरू निर्माण गर्न, साथै वस्तुहरूको मर्मत तथा संरक्षण गर्न सहयोग गर्नेछन्।

तपाईं विद्युतीय खेलौनाहरू बनाउने, काठ र बाँसबाट काष्ठकला सम्बन्धी सामग्री तयार गर्ने, (चक्का प्रयोग गरेर वा नगरी) माटाका सामग्री बनाउने, लुगा सिलाउने, कपडामा सजावट गर्ने, कम्प्युटर र स्मार्टफोन प्रयोग गरेर खेल तथा एनिमेसन बनाउने वा फोहोर सामग्री प्रयोग गरी खेलौना अथवा विद्यालयको ब्याण्डका लागि वाद्ययन्त्रसमेत तयार गर्ने जस्ता परियोजनाहरू लिन सक्नुहुन्छ। आफ्ना साथीसँग मिलेर के-के गर्न सकिन्छ भन्ने कुरा तपाईंको कल्पनाशक्तिमा निर्भर गर्दछ।

यस खण्डमा 'टाइ एन्ड डाइ' र 'एआई सहायक' का दुई उदाहरणात्मक परियोजनाहरू प्रस्तुत गरिएका छन्। तपाईंले केवल एउटा परियोजना मात्र छनोट गर्नुपर्छ। यीमध्ये कुनै एक रोज्न सक्नुहुन्छ वा शिक्षकको सहयोगमा आफ्नै रुचिअनुसार नयाँ परियोजना तयार गर्न पनि सक्नुहुन्छ।

परियोजना 3

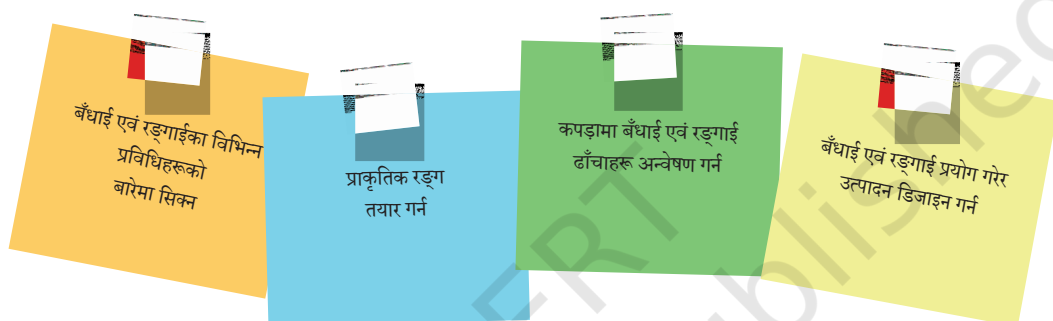
बँधाई एवं रङ्गाई

0785CH03

यस परियोजनाले तपाईंलाई कपडामा रङ्गको साथ सुन्दर ढाँचा कसरी बनाउने भनेर सिकन सहयोग गर्नेछ। तपाईंले यो विभिन्न बँधाई एवं रङ्गाई प्रविधिहरू प्रयोग गरेर गर्नुहुनेछ।

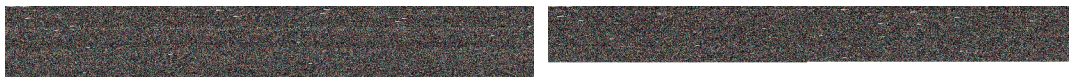
परियोजनाको भागको रूपमा, तपाईं निम्नलिखित कार्यहरूका लागि सक्षम हुनुहुनेछ:

चित्र 3.1: कक्षाकोठामा बँधाई र रङ्गाई विधिको उपयोग गर्दै विद्यार्थीहरू

भारतमा कपडाको समृद्ध इतिहास छ, प्रत्येक राज्यको कपडा बुन्ने आफ्नै परम्परागत तरिका छ र रङ्ग, फूलबुट्टा र मुद्रणजस्ता विभिन्न विधिहरू प्रयोग गरेर सुन्दर ढाँचाहरू सिर्जना गर्दछ। यी मध्ये केही बुनाई र ढाँचाहरू शताब्दीयौंदेखि प्रयोग हुँदै आएका छन्।

यी विधिहरूमध्ये बाँध्ने र रङ्गाई हो, उदाहरणका लागि, लेहरिया, बन्धन (चित्र 3.1 र 3.2)। बन्धन, जसको शाब्दिक अर्थ बाँध्न वा 'गाँठो लगाउनु' हो। यो एक प्रकारको 'रेसिस्ट डाइ' प्रविधि हो। रेसिस्ट डाइ प्रविधिमा कपडाको केही भागमा रङ्ग लाग्न नदिई मूल रङ्ग जोगाइन्छ। यसरी विभिन्न रङ्ग र आकृतिको संयोजनबाट आकर्षक तथा सुन्दर नमूनाहरू सिर्जना गरिन्छ।

चित्र 3.2: बाँध्ने विधि द्वारा बनाईएको जटिल अभिकल्पनाहरू।

बन्धन विधिमा, कपडालाई मोडिन्छ, बाँधिन्छ, घुमाउँदछ र केही भागहरू रङ्गिन हुनबाट रोक्नका लागि यस्तो गरिन्छ। यस विधिको अभ्यास गर्ने कारीगरहरूले कपडालाई बाँध्छन् ताकि बिरुवाहरू र जनावरहरू जस्तै देखिने सर्कल, सर्पिल, पट्टीहरू र ढाँचाहरू पनि सिर्जना हुन्छन्। बन्धनलाई बाँध्ने र रङ्गाई पनि भनिन्छ र सामान्यतया राजस्थान र गुजरातमा अभ्यास गरिन्छ। सामान्यतया कपास, रेशम र ऊनमा गरिन्छ, परम्परागत बन्धन बोटबिरुवा र मसलाहरूबाट बनेको प्राकृतिक रङ्गहरू प्रयोग गरेर बनाइन्छ।

के तपाईंलाई थाहा छ?

समुदायहरू बसाइँ सदैँ जाँदा, तिनीहरू यस क्षेत्रमा पहिले नै बसोबास गरिरहेका स्थानीय समुदायको हिस्सा भए तापनि उनीहरूले आफ्नो परम्परागत काम जारी राख्छन्। यस्तै एउटा समुदाय, जुन धेरै शताब्दीअघि

गुजरातबाट बसाइँ सरेका थिए, तमिलनाडुमा बस्छन्। यी आप्रवासीहरू मध्ये अधिकांश रेशम बुनाईमा संलग्न भए पनि, मदुराईका मानिसहरूले *मदुराई सुड्गुडी* — कपास बाँधाई एवं रङ्गाई सामग्री सुरु गरे, जसलाई सामान्यतया *साडीका लागि प्रयोग गरिन्छ*।

यसरी, बाँधाई एवं रङ्गाई गुजरात, राजस्थान र तमिलनाडुसँग पनि सम्बन्धित हुन थाल्यो।

अर्को लोकप्रिय रेसिस्ट डाइ विधि 'वैक्स रेसिस्ट' हो, जसमा मोम वा स्टार्चयुक्त लेदो कपडामा स्वतन्त्र हातले वा ढाँचा कोरिएका ब्लक/स्टेन्सिल प्रयोग गरेर लगाइन्छ। यी ढाँचाहरू ज्यामितीय आकृतिका हुन सक्छन् वा जनावर तथा वनस्पतिका आकारमा पनि हुन सक्छन्। यस विधिलाई 'बाटिक' भनिन्छ र परम्परागत रूपमा यो मध्य प्रदेश, पश्चिम बंगाल तथा राजस्थानमा प्रचलित रहेको छ।

बन्धनी सबैभन्दा प्राचीन टाइ एन्ड डाइ प्रविधिहरूमध्ये एक हो। यसको प्रारम्भिक प्रमाण अजंता गुफामा पाइन्छ, जहाँका भित्तेचित्रहरूमा एक महिलाले थोप्लायुक्त वस्त्र लगाएको देखिन्छ, जुन बन्धनी भएको विश्वास गरिन्छ (चित्र 3.3)।

चित्र 3.3 अजंताको गुफाहरूमा चित्रित बाँधनी कलाको वस्त्र धारण गरेकी एउटी स्त्री।

बन्धनी केवल एक भारतीय कला रूप मात्र होइन, यसले हाम्रो देशको समृद्ध संस्कृतिको पनि प्रतिबिम्ब प्रस्तुत गर्छ। बन्धनीका विभिन्न रङ्ग र शैलीहरू विभिन्न समुदायसँग सम्बन्धित छन् र राजस्थान तथा गुजरातमा गर्वका साथ लगाइन्छन् (चित्र 3.4)। केही समुदायहरूमा बन्धनीका भिन्न प्रकारहरू विभिन्न धार्मिक तथा सांस्कृतिक अनुष्ठानसँग सम्बन्धित हुन्छन्।

बाँधाई एवं रङ्गाई उत्पादनहरू हातैले तयार गरिने भएकाले कुनै पनि दुई कारीगरले कपडालाई उस्तै तरिकाले बाँध्दैनन्, त्यसैले कुनै पनि दुई टुक्रा बिल्कुल समान हुँदैनन्। यसरी प्रत्येक नमूना अद्वितीय हुन्छ।

चित्र 3.4: राजस्थानमा मानिसहरूले गर्वका साथ बाँधनी पगडी लगाउँछन्।

यस परियोजनाले तपाईंलाई आफ्नै अद्वितीय बाँधाई एवं रङ्गाई उत्पादन सिर्जना गर्न सहयोग गर्नेछ।

म के गर्न सक्षम हुनेछु?

यस परियोजनाको अन्त्यमा, तपाईं निम्नलिखित कार्यहरूका लागि सक्षम हुनुहुनेछ:

1. तरकारी, फलफुल, मसला र बोटबिरुवाहरू प्रयोग गरेर प्राकृतिक रङ्गहरू तयार गर्ने।
2. बाँधार्ई एवं रङ्गाईका लागि ढाँचाहरू डिजाइन गर्ने।
3. रिसाइकल गरिएका कपडाहरूमा रङ्गीन ढाँचाहरू सिर्जना गर्न बाँधार्ई एवं रङ्गाई प्रयोग गर्ने।
4. बाँधार्ई एवं रङ्गाई प्रयोग गरेर उत्पादन तयार गर्ने।

मलाई कुन वस्तुहरू चाहिन्छन्?

तपाईंले काम सुरु गर्नु अघि तपाईंलाई विभिन्न प्रकारका उपकरण र सामग्रीहरू चाहिन्छ:

उपकरण र आवश्यक सामग्रीहरू

1. **वस्त्र:** बन्धन का लागि प्रयोग गरिने कपडा बलियो हुनुपर्छ किनभने यसलाई बाँधेर रङ्गको धेरै चरणहरू पार गर्नुपर्ने हुन्छ। तसर्थ, प्राकृतिक तन्तुबाट बनेको कपडा प्रयोग गरिन्छ, जस्तै, कपास, रेशम, ऊन। तपाईंले पुरानो लुगाबाट काटिएको हल्का रङ्गको पातलो कपासको कपडा प्रयोग गर्न सक्नुहुन्छ। यदि त्यहाँ हल्का रङ्गको लिनन वा रेसमका लुगा छन् जुन घरमा फ्याँकिएको छ भने, तपाईं तिनीहरूलाई पनि प्रयोग गर्न सक्नुहुन्छ। तपाईंले कपडा सावधानीपूर्वक धुनुले स्टार्च वा मैलको कुनै निशान बाँकी छैन भनेर सुनिश्चित गर्नुपर्छ।
2. **बाँधनका लागि सामग्रीहरू:** बाँधनका लागि धागो सेतो वा अत्यन्त हल्का रङ्गको हुनुपर्छ। यसो गर्नुको उद्देश्य धागोबाट रङ्ग 'फैलिन' नदिनु हो, अर्थात् धागोकै रङ्ग कपडामा नलागोस् भन्ने सुनिश्चित गर्नु हो। यदि कपडाको ठूलो भागमा रङ्ग लाग्न नदिई सुरक्षित राख्नुपरेमा रबर ब्यान्ड वा क्लिप पनि प्रयोग गर्न सकिन्छ। साथै, गेडागुडी, दाना, बीउ, साना ढुङ्गा, मरिचका दाना आदि प्रयोग गरी रङ्ग नलाग्ने भाग इच्छित आकारमा सुनिश्चित गर्न सकिन्छ।
3. **रङ्ग र रङ्ग लगाउनका लागि सामग्री:** विभिन्न प्रकारका सामग्रीहरू प्रयोग गरेर प्राकृतिक रङ्ग बनाउन सकिन्छ, जस्तै चुकन्दर, कफी, बेसार, रातो बन्दकोबी, अनार, मेहेन्दी, पालक,

सुन्तलाको बोक्रा, प्याजको छिलका र नीला रङ्गको रङ्ग धुनु हुँदैन वा धेरै/चाँडै हराउँदैन वा तपाईंको उत्पादनबाट अन्य कपडाहरूमा रगत बग्दैन (उदाहरणका लागि, तपाईंले लगाएको सर्टमा), तपाईंलाई फिक्सरहरू चाहिन्छ। उदाहरणका लागि, फुल वा पातहरू प्रयोग गर्दा रङ्ग ठिक गर्न सिरका या नून प्रयोग गरिन्छ।

4. **उपकरणहरू:** नाप्ने कप/चम्चा, भाँडाहरू, बर्नर/चुलो, चलाउने डण्डी (स्टिरर), इस्त्री, मग, प्लेटहरू, कैंची, चिम्टा, गिलास, कचौरा।

चित्र 3.5: कारीगरहरूद्वारा प्रयोग गरिने नखली नखलो

नखली वा नखलो (चित्र 3.5) धातुबाट बनेको एउटा 'औँठी' हो जसको अगिल्लो भाग तीखो हुन्छ। यसको उपयोग शिल्पी वस्त्रको चयन गर्नका लागि गर्छन्।

मैले आफू र अरूलाई कसरी सुरक्षित राख्न सक्छु?

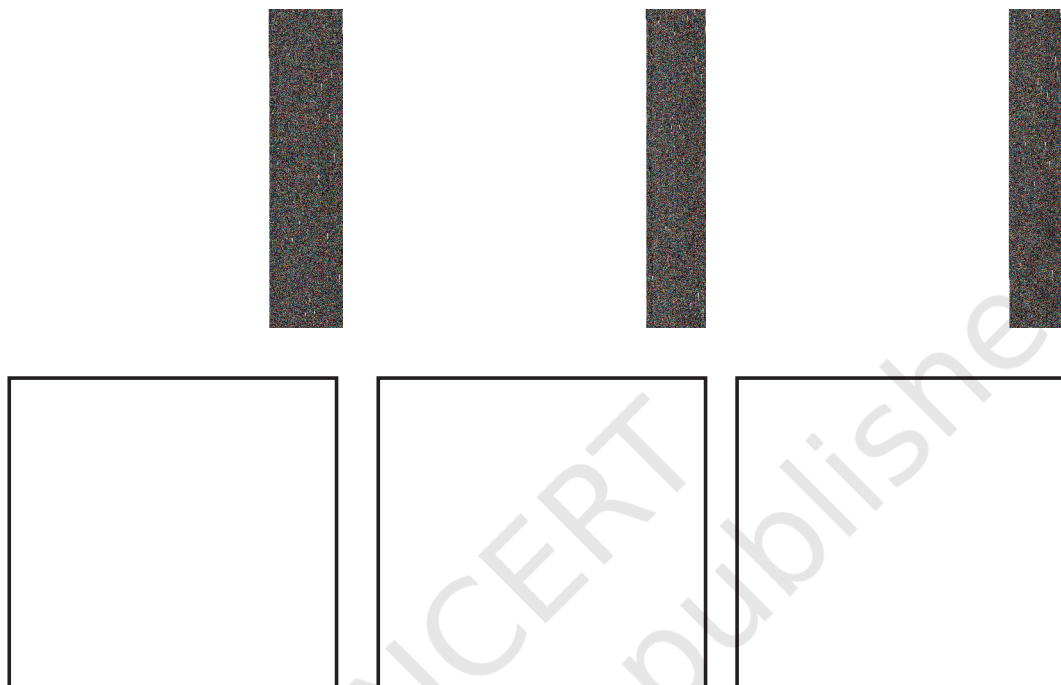
बँधाई एवं रङ्गाई प्रविधिहरूमा संलग्न विभिन्न कार्यहरूमा निम्न सावधानीहरू अपनाउनु आवश्यक छ:

1. तपाईंको हातलाई तातो रङ्गबाट जोगाउन पन्जा लगाउनुहोस् र रङ्ग प्रयोग गर्दा तपाईंको कपडालाई जोगाउन एप्रन लगाउनुहोस्। तपाईंको मुखमा रङ्ग छिर्नबाट बच्न र तातो रङ्गबाट कुनै पनि वाष्पमा सास फेर्नबाट रोक्न मास्क प्रयोग गर्नुहोस्। तपाईंको आँखालाई तातो पानीबाट सुरक्षित राख्न चश्मा लगाउनुहोस्।
2. राम्रो हावापानी भएको क्षेत्रमा काम गर्नुहोस् ताकि गन्ध र वाष्पले तपाईंलाई कुनै कष्ट नहोस्।
3. कपडा काट्ने क्रममा सावधानीका साथ कैंचीहरू प्रयोग – गर्नुहोस् कहिल्यै कैंचीलाई आफू वा अरू कसैतिर नघुमाउनुहोस्।
4. सिङ्कमा कुनै पनि बँचेको डाई घोललाई सावधानीपूर्वक डिस्पोज गर्नुहोस्। डाई प्रयोग गर्दा, प्लास्टिकका पानाहरू सतहमा फैलाउनुहोस् ताकि स्प्ल्यासहरू रोक्न र कार्य क्षेत्रलाई सुरक्षित र सफा राख्न सकियोस्।

अन्तर्जाल सुरक्षा: अन्तर्जाल प्रयोग गर्दा आफ्नो शिक्षकको सहयोग लिनुहोस्। जाँच नगरी कुनै पनि कुरा अपलोड वा डाउनलोड नगर्नुहोस्। व्यक्तिगत जानकारी कतै पनि साझा नगर्नुहोस्।

सुरु गर्नुअघि मैले के जान्न आवश्यक छ?

रेखाचित्र 3.6मा बन्धनी नमूनाहरू हेर्नुहोस् - प्रत्येक नमूनामा ढाँचाहरू दोहोर्‍याइएका छन्। तपाईं कुन ढाँचाहरू — देख्नुहुन्छ? तिनीहरूलाई तस्विरको तलको बक्समा बानउनुहोस्।

चित्र 3.6: बन्धनीका विभिन्न प्रतिरूपहरू

अब, तपाईंले आँकेका ढाँचाहरूलाई तपाईंको साथीले आँकेका ढाँचाहरूसँग तुलना गर्नुहोस्। तिनीहरूलाई तपाईंको साथीसँग छलफल गर्नुहोस्।

केही अन्य बँधाई एवं रङ्गाई प्रविधिहरू

बन्धन बाहेक लोकप्रिय आकारको अतिरिक्त बँधाई एवं रङ्गाई प्रविधिको दुई उदाहरणहरू तल दिइएको छः

- लहरिया:** रङ्ग गर्नुअघि कपडालाई मोडेर र बाँधेर राखिन्छ। यसले लहर-जस्तो ढाँचामा परिणाम दिन्छ। लहरिया शब्दको अर्थ लहर हो। यसले पानी र हरियालीको प्रवाहलाई प्रतिनिधित्व गर्दछ, जसले राजस्थान र गुजरात जस्ता राज्यहरूमा उच्च महत्त्व राख्छ।
- शिवोरी:** शिवोरी एउटा प्राचीन जापानी बँधाई एवं रङ्गाई प्रविधि हो। शिवोरी शब्दको अर्थ रिड, निचोड वा थिच्नु हो। परम्परागत शिवोरी ले प्रायः प्राकृतिक नील रङ्ग प्रयोग गर्दछ, जसले सुक्ने क्रममा कपडाले हावासँग प्रतिक्रिया गर्दा हरियोबाट निलो रङ्गमा परिवर्तन हुन्छ।

तपाईंले आफ्नै बँधाई एवं रङ्गाई ढाँचा बनाउन सुरु गर्नुअघि, तपाईंले कुन कपडा प्रयोग गर्नुपर्छ भनेर पहिचान गर्न आवश्यक छ। कुन कपडा र ढाँचाहरू लोकप्रिय छन् र बेच्न सक्ने सम्भावना छ भनेर बुझ्न यो उपयोगी हुनेछ। तपाईं बँधाई एवं रङ्गाई उत्पादनहरूको लागतलाई अन्य उत्पादनहरूसँग तुलना गर्न सक्नुहुन्छ।

यो गर्ने एउटा तरिका कपडा बेच्ने पसलमा जानु हो। तपाईंले स्थानीय बुटिक मालिक वा फेसन डिजाइनरसँग पनि अन्तरक्रिया गर्न सक्नुहुन्छ।

बँधाई एवं रङ्गाई कार्यशालाको भ्रमणले तपाईंलाई प्रक्रियाको प्रत्यक्ष ज्ञान प्राप्त गर्न सहयोग गर्नेछ। तपाईंले आफ्नो स्कुलमा एकजना कारीगरलाई पनि प्रदर्शन गर्न निम्तो दिन सक्नुहुन्छ। यद्यपि, यदि एक कारीगर प्राप्त गर्न सम्भव छैन भने, रुचीको रूपमा बँधाई एवं रङ्गाई गर्ने व्यक्तिलाई पनि आमन्त्रित गर्न सकिन्छ।

यो धेरै सम्भव छ कि बँधाई एवं रङ्गाई कार्यशाला नजिकै अवस्थित छैन। त्यस अवस्थामा, तपाईं प्रक्रियाको बुझाई प्राप्त गर्न रङ्गको कार्यशालामा जान सक्नुहुन्छ।

गतिविधि 1: एउटा पसलमा जानुहोस्

तपाईंले पसलमा बुनाई, फूलबुट्टा, रङ्ग आदि जस्ता विभिन्न विधिहरू प्रयोग गरेर विभिन्न कपडाबाट बनेका धेरै प्रकारका उत्पादनहरू अवलोकन गर्नुहुनेछ (चित्र 3.7)।

पसलमा हुँदा, तिनीहरूलाई छुने र विभिन्न कपडाहरूको अनुभूति प्राप्त गर्ने प्रयास गर्नुहोस्। तपाईंले बन्धनी/ बाटिक/शिबोरी वा कुनै अन्य प्रकारको बँधाई एवं रङ्गाई डिजाइनहरू फेला पार्न सक्नुहुन्छ कि हेर्नुहोस्।

भ्रमण गर्नुअघि, तपाईंले पसल मालिकलाई सोध्न चाहनुहुने प्रश्नहरूको बारेमा सोच्नुहोस्। केही सङ्केतहरू तालिका 3.1मा दिइएको छ तर कृपया यसमा थप्नुहोस्। कम्तिमा पाँच प्रकारका कपडाहरूका लागि प्रतिक्रियाहरू प्राप्त गर्नुहोस्।

चित्र 3.7: विभिन्न विधिहरू प्रयोग गरेर विभिन्न कपडाहरूबाट बनेका उत्पादनहरूको दायरा

तालिका 3.1: विक्रय केन्द्रमा कपडाहरू अन्वेषण गर्नु

क्र. सङ्ख्या	कपडाको प्रकार (जस्तै, कपास, रेशम, लिनन, सिन्थेटिक, जुट)	ढाँचा बनाउन कुन प्रविधि प्रयोग गरिएको छ (जस्तै, बँधाई एवं रङ्गाई, ब्लक प्रिन्टिङ, डिजिटल प्रिन्टिङ, एम्ब्रोइडरी)	मूल्य (रुपैयाँ प्रति मिटर वा साडीको मूल्य)
1.			
2.			
3.			
4.			
5.			

1. के बँधाई एवं रङ्गाई उपलब्ध छ?

.....

2. यदि छ भने, त्यसपछि कुन प्रकार (उदाहरणका लागि)? शिबोरी, लेहरिया, बन्धनी

.....

3. कुन प्रकारको कपडा सबैभन्दा लोकप्रिय छ (उदाहरणका लागि, साडी, दुपट्टा, गलबन्दी, स्टोल, कुर्ता)?

.....

4. कुन कपडा र रङ्गहरू ग्राहकहरूमा सबैभन्दा लोकप्रिय छन् र सबैभन्दा बढी बिक्री हुन्छन्?

.....

यदि तपाईँ थप प्रजातिहरू र ढाँचाहरू अन्वेषण गर्न चाहनुहुन्छ भने, सान्दर्भिक भिडियोहरू फेला पार्न यी कुञ्जी शब्दहरूसँग अनलाइन खोज्नुहोस्: भारतमा बन्धनीसरी साडी पसलहरू, बन्धनी कपडा पसल वा डिजाइनका + प्रकारहरू (तपाईँको छनौट) + जानकारी।

तालिका भर्न सहयोग गर्ने अन्य मुख्य शब्दहरू खोज्नुहोस्। याद राख्नुहोस्, ठाउँ अनुसार विवरणहरू फरक हुन सक्छन्, त्यसैले आफ्नै सहर, गाउँ वा नजिकैका ठाउँहरूबाट जानकारी खोज्ने प्रयास गर्नुहोस्।

तपाईंलाई के लाग्छ, कुर्ता, फेटा, सर्ट, साडी र पछ्यौरी जस्ता लुगाहरू बाहेक 'बँधाई एवं रङ्गाई' अरू के-के कुरामा प्रयोग गर्न सकिन्छ? सोच्नुहोस् र आफ्ना विचारहरू लेख्नुहोस्।

गतिविधि 2: बँधाई एवं रङ्गाई कार्यशालाको भ्रमण

कार्यशालाको भ्रमण गर्दा वरपरका सबै कुरा अवलोकन गर्नुहोस् र सकेसम्म धेरै प्रश्नहरू सोध्नुहोस् (चित्र 3.8)।

चित्र 3.8: कपडाको रङ्ग

प्रक्रियाको प्रदर्शनका लागि सोध्नुहोस् र सम्भव भएमा केही कार्यहरू आफै गर्ने प्रयास गर्नुहोस्।

तपाईंलाई सुरु गर्नका लागि यहाँ केही प्रश्नहरू छन्। तपाईंले विशेषज्ञहरूसँग कुराकानी गर्दा अन्य धेरै प्रश्नहरू मनमा आउन सक्छन्। ती प्रश्नहरूका उत्तरहरू पनि नोट गर्न सम्झनुहोस्।

1. तपाईं कपडा कसरी बाँध्नुहुन्छ? ढाँचाहरू समान आकारका छन् भनेर तपाईं कसरी सुनिश्चित गर्नुहुन्छ? तपाईंले ढाँचालाई कसरी ठुलो वा सानो बनाउनुहुन्छ?

.....

.....

.....

2. रङ्ग गर्नाका लागि तपाईँ कुन उपकरण र सामग्रीहरू प्रयोग गर्नुहुन्छ? तपाईँले यो रङ्ग कहाँबाट प्राप्त गर्नुहुन्छ?

.....

.....

.....

3. कुन प्रकारका कपडाहरू सजिलै रङ्गिन गर्न सकिन्छ? के यी सबै कपडाहरू बाँध्दाई एवं रङ्गाईका लागि पनि राम्रा छन्?

.....

.....

.....

4. रङ्ग लगाएपछि रगत बग्ने छैन भनी तपाईँ कसरी सुनिश्चित गर्नुहुन्छ?

.....

.....

.....

5. तपाईँले कपडा डुबाउँदा रङ्गको तापक्रम कति हुनुपर्छ? के सबै कपडा र सबै रङ्गहरूका लागि तापक्रम समान हुनुपर्छ?

.....

.....

.....

6. कपडालाई रङ्गमा कति पटक भिजाएर राखिन्छ?

.....

.....

.....

7. कपडालाई कसरी रङ्ग्याइन्छ? कति समय लाग्छ?

.....

.....

.....

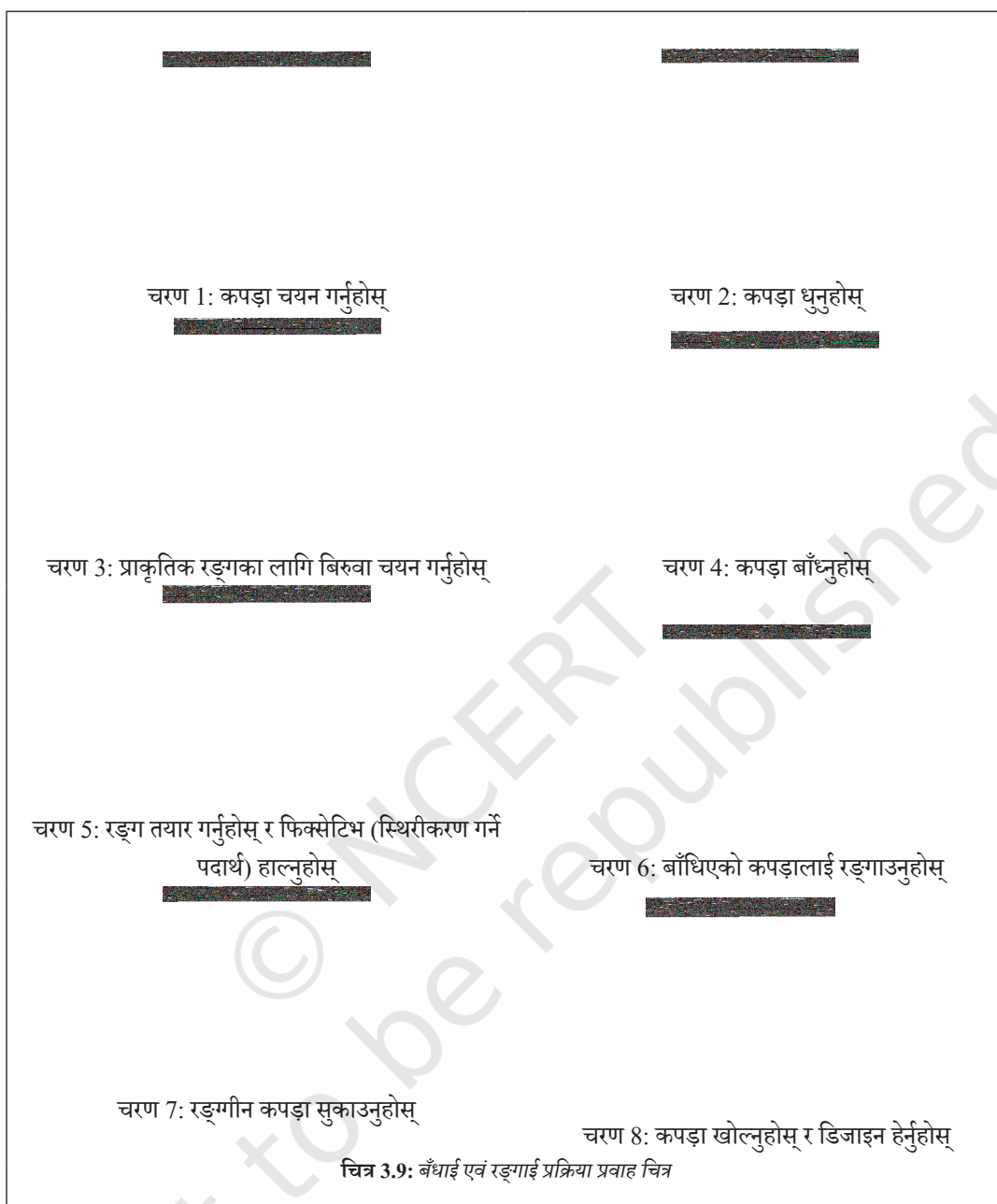
8. के कपडाका विभिन्न भागहरूलाई विभिन्न रङ्गहरूमा रङ्ग गर्न सम्भव छ? यदि त्यसो हो भने, के तपाईँ प्रक्रियाको व्याख्या गर्न सक्नुहुन्छ?

.....

.....

.....

तलको चित्र 3.9 हेर्नुहोस् – यसले बाँधार्ई एवं रङ्गाईको प्रक्रिया देखाउँछ।

यदि तपाईँ कुनै परिस्थितिबस कार्यशालामा जान वा कुनै शिल्पी (कलाकार)लाई आमन्त्रित गर्न असमर्थ हुनुहुन्छ भने, तपाईँ दिइएका खोज शब्दहरू प्रयोग गरेर इन्टरनेटमा एक उपयुक्त अनलाइन भिडियो हेर्न सक्नुहुन्छ, जस्तै— बन्धन र रङ्गाउने प्रक्रिया, बन्धन र रङ्गाउने कार्यशाला, बाँध्ने कार्यशाला, भारतमा बाँध्ने कलाकारहरू आदि।

यदि यस प्रक्रियामा तपाईँले केही थप जानकारीहरू पनि प्राप्त गर्नुभएको छ भने, तिनीहरूलाई चित्र 3.9मा जोड्नुहोस्।

मैले के गर्नुपर्छ?

गतिविधि 3: बँधाई एवं रङ्गाईको कलाको अन्वेषण

तपाईंले आफ्नो उत्पादन बनाउनु अघि, तपाईंले कपडा, रङ्ग र डिजाइनहरूको अभ्यास र प्रयोग गर्नुपर्छ। पहिले, कपडाको सानो टुक्रामा केही नमूनाहरू बनाउनुहोस्।

चरण 1: नमूना कपडाहरू तयार गर्नुहोस्

रुमालको आकार (6 इन्च × 6 इन्च) का पाँचवटा कपडाका टुक्राहरू लिनुहोस्। यी कपडाहरू पुरानो सर्ट, कुर्ता, साडी वा उपयोगमा नभएका कुनै पनि कपडाबाट हुन सक्छन्। तपाईं विभिन्न प्रकारका पातलो सुती, बाक्लो सुती, रेशम, लिनन वा कुनै पनि अन्य कपडाको प्रयोग गरेर परिणाममा विभिन्न कपडाहरूमा रङले कस्तो प्रभाव पार्छ भन्ने कुरा देख्न सकियोस्। याद राख्नुहोस् कि रङ्गाउने र बाँध्ने काम सेतो वा हल्का रङका कपडाहरूबाट मात्र सुरु गर्नुहोस् ताकि तपाईंले आफ्नो डिजाइन (अविकल्पना) स्पष्ट रूपमा देख्न सक्नुहोस्। चित्र 3.10 ले कपडालाई कसरी तयार गर्ने भन्ने कुरा देखाउँछ।

चरण 1: कपडाहरूलाई उचित आकारमा काट्नुहोस्

चरण 2: स्टार्च वा फोहोर हटाउनका लागि त्यसलाई धुनुहोस्

चरण 3: कपडाहरू सुकाउनुहोस् र त्यसमा रहेका खुम्च्याइहरू हटाउनका लागि इस्त्री गर्नुहोस्

चित्र 3.10: बँधाई एवं रङ्गाईका लागि कपडा तयार गर्दै

तपाईंले प्रयोग गर्न लाग्नुहुने कपडाहरूको विवरण तलको तालिकामा लेख्नुहोस्:

तालिका 3.2: नमूनाहरूको जाँच सूची

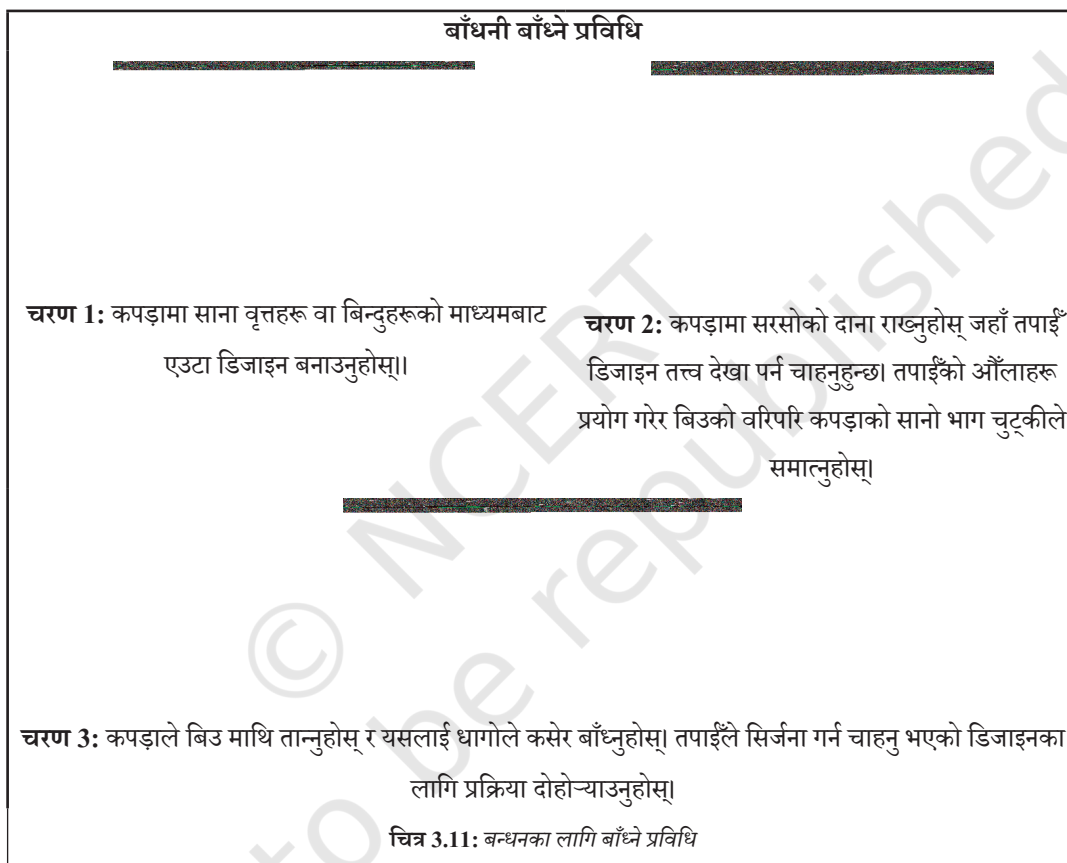
नमूना सङ्ख्या	प्रयोग गरिएको कपडा	कपडाको तयारी (उदाहरणका लागि, आकारमा काट्ने, धुने, सुकाउने र इस्त्री गर्ने)

चरण 2: कपड़ा बाँध्ने

तपाईंले पहिल्यै पढ्नुभएको छ कि जब हामी कपड़ा बाँध्छौं, बाँधिएको भागलाई रङ्गले रङ्गिन हुनबाट रोक्छौं। रङ्गको यो प्रतिरोधले रङ्गिन र रङ्गिन नभएको भागहरू बिचको भिन्नताका कारण ढाँचा सिर्जना गर्दछ। कपड़ालाई विभिन्न तरिकामा बाँध्दा फरक र अद्वितीय डिजाइन (हरू) सिर्जना हुन्छ।

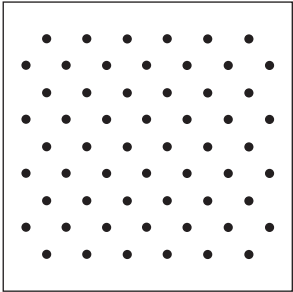
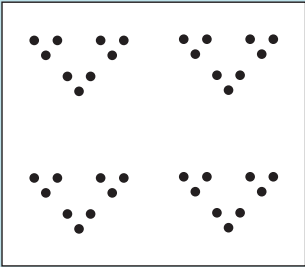
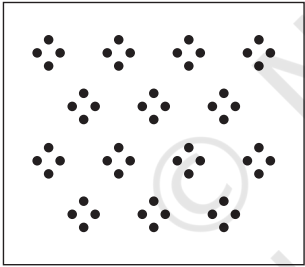
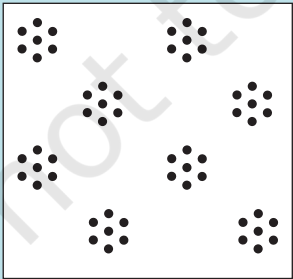
विशेषज्ञहरूले एउटै कपड़ालाई ढाँचामा रङ्गहरू परिचय गराउन धेरै पटक — बाँध्न र रङ्ग गर्न सक्छन् यो कपड़ालाई धेरै पटक रङ्ग गरेर गरिन्छ, प्रत्येक पटक कपड़ाको विभिन्न भागहरू बाँधेर फरक रङ्ग र ढाँचा प्राप्त गर्नु। यद्यपि, हामी कपड़ाको — मूल रङ्ग र रङ्गको रङ्ग गरी दुई रङ्गमा अडिग रहनेछौं।

बाँधनी, शिबोरी र लहरियाका बाँध्ने प्रविधिहरू क्रमशः चित्र 3.11 देखि 3.13मा देखाइएका छन्।

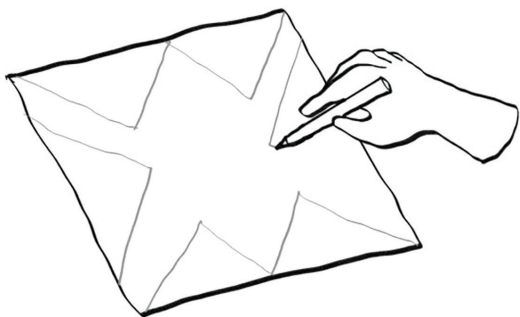

परम्परागत रूपमा, बन्धन ढाँचाहरूलाई डिजाइनमा गाँठहरूको सङ्ख्याको आधारमा विभिन्न नामहरू दिइन्छ। यी ढाँचाहरू दोहोर्याएर ठुला डिजाइनहरू बनाइन्छ। केही उदाहरणहरू तालिका 3.3मा दिइएको छ; यी मध्ये कुनै पनि प्रयोग गरेर आफ्नै डिजाइन बनाउने प्रयास गर्नुहोस्।

तालिका 3.3: केही परम्परागत बन्धन ढाँचाका उदाहरणहरू

ढाँचा र छविको नाम	यो ढाँचा प्रयोग गरेर तपाईंको डिजाइन
एकदली: एकल बिन्दु 	
त्रिकुटी: तीन बिन्दुहरूको समूह 	
चौबन्दी/चौबासी—चार बिन्दुहरूको समूह 	
सतबन्दी—सात बिन्दुहरूको समूह 	

शिबोरी बाँध्ने तरिका

चरण 1: कपडामा डिजाइन बनाउनुहोस्। तपाईं डिजाइन या त सिधा वा बिन्दु रेखामा चित्रण गर्न सक्नुहुन्छ।

चरण 2: तपाईंको डिजाइनको रेखामा साधारण चलिरहेको टाँकाहरू सिलाई गर्न सुई र धागो प्रयोग गर्नुहोस्। सफा ढाँचाका लागि समान दुरी राख्न निश्चित गर्नुहोस्।

चरण 3: तपाईंको सम्पूर्ण ढाँचा चलिरहेको टाँकाहरूसँग रेखाङ्कित नभएसम्म सिलाई जारी राख्नुहोस्। टाँकाहरू खुला राख्नुहोस्, किनकि तिनीहरू पछि जम्मा हुनेछन्।

चरण 4: कपडालाई जम्मा गर्न धागोको ढीलो छेउमा बिस्तारै तान्नुहोस्, तहहरू सिर्जना गर्नुहोस्। तपाईंले जति कडा तान्नुहुन्छ, तपाईंको डिजाइन त्यति नै भिन्न हुनेछ।

चरण 5: एक पटक जम्मा भएपछि, तहहरू ठाउँमा समात्नका लागि धागोको अन्त्यमा दृढ गाँठो बाँध्नुहोस्। यो कडा छ भनेर निश्चित गर्नुहोस्, ताकि रङ्ग भाँचिएको क्षेत्रमा छिर्न नपरोस्। तपाईंले टाँकाको लम्बाइ, रेखाहरूको कोण र तपाईंले धागो कहाँ र कति कसेर बाँध्नुहुन्छ भनेर ढाँचा परिवर्तन गर्न सक्नुहुन्छ।

चित्र 3.12: शिबोरीका लागि बाँध्ने तरिका

लेहरिया बाँध्ने तरिका

चरण 1: कपडालाई आधा भाँचुहोस् र केन्द्र बिन्दु फेला पार्नुहोस्। यसले सममित चापहरू सिर्जना गर्न सहयोग गर्नेछ।

चरण 2: कपडालाई अगाडि-पछाडि लहरदार तरिकाले खुम्च्याउँदै समान आकारका चुन्टहरू बनाउनुहोस्। यो निश्चित गर्नुहोस् कि चुन्टहरू व्यवस्थित र समतल होऊन् जसले गर्दा आकृतिहरू स्पष्ट बनून्। यसका साथै यो पनि सुनिश्चित गर्नुहोस् कि समान चौडाइका मोडहरू पूर्ण रूपमा सफा होऊन् जसले गर्दा नमूना (प्रवतरूप) सुन्दर र स्पष्ट देखियोस्।

चरण 3: पूरै कपडामा तह नबनेसम्म पट्याइरहनुहोस्। तहहरूलाई यथास्थानमा राख्न कपडालाई मजबुतसँग समाल्नुहोस्।

चरण 4: सावधानीपूर्वक मुजाहरू समाल्नुहोस् र तिनीहरूलाई केन्द्रमा धागोले कसेर बाँध्नुहोस्। प्लेट्सहरू ठाउँमा राख्न गाँठो सुरक्षित छ भनी सुनिश्चित गर्नुहोस्।

चरण 5: केन्द्रको दुवै छेउमा समान अन्तरालमा कपडा बाँध्नुहोस्। यसले रङ्ग लगाएपछि लेहरिया ढाँचा सिर्जना गर्नेछ। तपाईंले प्लेटहरूको सङ्ख्या घटाएर वा बढाएर, साथै तपाईंले धागो बाँध्नु भएको दुरीलाई पनि डिजाइनमा परिवर्तन गर्न सक्नुहुन्छ।

चित्र 3.13: लेहरियालाई बाँध्ने तरिका

अहिले, तपाईं आफ्नो पहिलो नमूना बाँध्न तयार हुनुहुन्छ। सुरुमा, एउटा डिजाइनको बारेमा सोच्नुहोस्, त्यसलाई कपडामा कोर्नुहोस् र त्यसपछि आफ्नो पहिलो नमूना कपडा बाँध्नुहोस्। सबै नमूनाहरूलाई एकैसाथ बाँध्ने र रङ्गाउने नगर्नुहोस्। एक पटकमा एउटा मात्र नमूना गर्नाले तपाईंको बाँध्ने शैलीमा सुधार ल्याउन सहयोग गर्नेछ। तपाईं कुन विधि प्रयोग गर्ने भन्ने निर्णय आफैं गर्न सक्नुहुन्छ; यद्यपि, तपाईंलाई एकभन्दा बढी विधिहरू प्रयोग गर्न सुझाव दिइन्छ।

तपाईंको बाँध्ने अनुभवको आधारमा, तालिका 3.4 भर्नुहोस्। नमूनाको डिजाइन कोर्नुहोस् र तपाईंले सामना गर्नुभएका कुनै पनि चुनौतीहरू र तिनका समाधानहरू उल्लेख गर्नुहोस्। आवश्यक परेमा तपाईंले थप नमूनाहरू पनि बनाउन सक्नुहुन्छ।

तालिका 3.4: नमूनाहरू बनाउने

कार्यहरू	विवरणहरू	चुनौती र समाधान
नमूना सङ्ख्या र कपडा: बाँध्ने प्रविधि प्रयोग गरियो:		
नमूनाको डिजाइन		
नमूना सङ्ख्या र कपडा: बाँध्ने प्रविधि प्रयोग गरियो:		
नमूनाको डिजाइन		
नमूना सङ्ख्या र कपडा: बाँध्ने प्रविधि प्रयोग गरियो:		
नमूनाको डिजाइन		

नमूना सङ्ख्या र कपडा: बाँध्ने प्रविधि प्रयोग गरियो:		
नमूनाको डिजाइन		
नमूना सङ्ख्या र कपडा: बाँध्ने प्रविधि प्रयोग गरियो:		
नमूनाको डिजाइन		
नमूना सङ्ख्या र कपडा: बाँध्ने प्रविधि प्रयोग गरियो:		
नमूनाको डिजाइन		

चरण 3: रङ्ग तयार गर्ने प्रक्रिया

बजारमा विभिन्न प्रकारका रासायनिक र प्राकृतिक रङ्गहरू उपलब्ध छन्। यी मध्ये, प्राकृतिक रङ्गहरू अधिक वातावरण मैत्री हुन्छन्।

प्राकृतिक रङ्गहरू तयार गर्न, तपाईंले चाहेको रङको आधारमा सामग्रीहरू छनोट गर्नुहोस् (उदाहरणका लागि, पहेँलोको लागि बेसार/सयपत्री फूल, गुलाबीको लागि चुकन्दर, हरियोको लागि पालुङ्गोको पात, नीलोको लागि नीलो घण्टापुष्प/ब्लुबेरी/अपरजिता फूल)।

तपाईंले इन्टरनेटमा विभिन्न रङ्गका प्राकृतिक रङहरू तयार गर्ने विधिहरू पनि खोज्न सक्नुहुन्छ। यसका लागि यी शब्दहरू प्रयोग गर्नुहोस्: रङ्गको बिरुवाबाट प्राकृतिक रङ बनाउने प्रक्रिया (आफ्नो रोजाइको रङ्ग उल्लेख गर्नुहोस्)॥

चित्र 3.14 ले चुकन्दर प्रयोग गरेर गुलाबी/रातो रङको घोल बनाउने प्रक्रिया देखाउँछ॥

गुलाबी/रङ्ग बनाउने

चरण 1: एक प्राकृतिक चुकन्दर रङ्ग सिर्जना गर्न, दुई मध्यम आकारको चुकन्दर काट्ने वा पिसेर सुरु गर्नुहोस्। यसले रङ्गलाई प्रभावकारी रूपमा मुक्त गर्न सहयोग गर्दछ।

चरण 2: पिसेको चुकन्दरलाई 1 लिटर पानीमा मिसाउनुहोस् र यसलाई बिस्तारै लगभग 1 घन्टासम्म उमाल्न दिनुहोस्। यस प्रक्रियाले चुकन्दरबाट समृद्ध रातो रङ्ग निकाल्छ।

चरण 3: प्राकृतिक चुकन्दरको रङ्ग बनाउनका लागि, दुईवटा मध्यम आकारका चुकन्दरहरू काटेर वा कुटेर सुरु गर्नुहोस्। यसले रङ्ग प्रभावकारी रूपमा निकाल्न सहयोग गर्दछ।

चरण 4: अन्त्यमा, रङ्गको घोलमा एकदेखि दुई ठूलो चम्चा नुन हाल्नुहोस्। यसले रङ्ग बसाल्ने काम गर्छ र रङ्गलाई पक्का बनाउन सहयोग गर्दछ, जसले गर्दा कपडा रङ्गाउन यो थप प्रभावकारी हुन्छ।

तपाईंको प्राकृतिक चुकन्दरको रङ्ग अब प्रयोगका लागि तयार छ। बिरुवा (तरकारी/फूल/फलफूल) र पानीको मात्रा तपाईंलाई चाहिने रङको गाढापन र कपडाको तौलमा भर पर्छ — रङ्ग जति गाढा र कपडा जति गह्रौं हुन्छ, सामग्रीको मात्रा त्यति नै बढी चाहिन्छ।

चित्र 3.14: चुकन्दर प्रयोग गरेर गुलाबी/रातो रङ्ग बनाउने प्रक्रिया

चित्र 3.15 ले घरमा सजिलै उपलब्ध हुने बेसार प्रयोग गरेर पहेँलो रङ्ग बनाउने प्रक्रिया देखाउँछ।

पहेँलो रङ्ग बनाउने

चरण 1: 2 ठूलो चम्चा बेसारको धुलो नाप्नुहोस् र यसलाई एउटा कचौरामा प्रयोगका लागि तयार राख्नुहोस्॥

चरण 2: आधा गिलास चिसो पानी लिनुहोस् र यसमा चम्चा प्रयोग गरेर बेसार मिसाउनुहोस्॥

चरण 3: एउटा ठूलो भाँडामा 1 लिटर पानी नाप्नुहोस् यसलाई तापनका लागि आगोमा राख्नुहोस् र केही बेर उम्लन दिनुहोस्॥

चरण 4: चिसो पानी र बेसारको घोललाई तातो पानीमा मिसाउनुहोस् र यसलाई एक घण्टासम्म सानो आँचमा उम्लन दिनुहोस्॥

चरण 5: रङ्गमा 1-2 ठूलो चम्चा नुन/बेकिङ पाउडर/भिनेगर हाल्नुहोस् – यसले रङ्ग बसाल्नेको काम गर्नेछ॥ तपाईँको प्राकृतिक बेसारको रङ्ग अब प्रयोगका लागि तयार छ। पहेँलो रङ्ग जति गाढा र कपडा जति गह्रौँ हुन्छ, बेसारको मात्रा त्यति नै बढी चाहिन्छ।

चित्र 3.15: बेसार प्रयोग गरेर पहेँलो रङ्ग बनाउनु

के तपाईँलाई थाहा छ?

तापले रङ्गको प्रक्रियामा महत्वपूर्ण भूमिका खेल्छ किनकि यसले पानीमा रङ्गको घुलनशीलता बढाउँछ, रङ्गको प्रक्रियालाई गति दिन्छ र कपडामा रङ्ग ठिक गर्न सहयोग गर्दछ। यद्यपि, त्यहाँ केही रङ्ग र प्रक्रियाहरू छन् जसलाई कुनै वा अलिकति पनि तताउने आवश्यकता पर्दैन। त्यहाँ धेरै प्रविधिहरू भए तापनि यहाँ दुइवटा उल्लेख गरिएको छ:

निष्क्रिय तताउने प्रक्रिया

यदि समयको कुनै बाधा छैन भने, सौर्य ऊर्जा प्रयोग गरेर रङ्ग तयार गर्न सकिन्छ। यसका लागि रङ्ग र कपडालाई एउटा सिसाको भाँडामा राख्नुपर्छ र त्यसलाई घाम लाने ठाउँमा राख्नुपर्छ ताकि निकै कम तापमा बिस्तारै रङ्ग निस्कियोस्। यो प्रक्रिया पूरा हुन तपाईंलाई चाहिने रङ्गको गाढापनअनुसार केही दिनदेखि हप्तासम्म लाग्न सक्छ – रङ्ग जति गाढा चाहिन्छ, त्यति नै धेरै समय लाग्छ।

चिसो पानीको रङ्ग

बजारमा चिसो पानीको रङ्गहरू उपलब्ध छन्, जसमा रङ्ग बसाल्न तापको सट्टा रसायनहरूको प्रयोग गरिन्छ। रङ्गलाई चिसो पानी वा कोठाको तापक्रमको पानीमा मिसाइन्छ। बाँधिएको कपडालाई रङ्गमा डुबाइन्छ र अन्तिम पटक पखाल्नु अघि फिक्सरबाट बनेको घोलमा भिगाइन्छ।

तालिका 3.5मा बिरुवाहरूबाट विभिन्न रङ्गहरूको रङ्ग तयार गर्ने अन्य उदाहरणहरू छन्।

तालिका 3: बिरुवाहरूबाट रङ्ग बनाउने

रङ्ग	बिरुवा	चित्र	रङ्ग तयार गर्ने चरणहरू (तपाईंलाई कस्तो रङ्गको गाढापन चाहिन्छ, सोही अनुसार रङ्गको मात्रा निर्धारण हुन्छ):
निलो	निलो जपाकुसुम		• 1 लिटर पानीमा 100 ग्राम निलो जपाकुसुम मिसाउनुहोस् • पानीलाई उम्लिने बिन्दुसम्म तताउनुहोस्। • फूलहरू हटाउनका लागि घोललाई छान्नुहोस् र 250 मिली भिनेगर मिसाउनुहोस्।
खैरो	चिया/कफी		• 100 ग्राम कफी पाउडर वा चिया पाउडर 1 लिटर पानीमा मिसाउनुहोस्। • पानीलाई उम्लिने बिन्दुसम्म तताउनुहोस्। • कफीका कणहरू हटाउन घोल छानेर 250 मि.लि. सिरका थप्नुहोस्।
हरियो	पालुङ्गो		• 100 ग्राम पालुङ्गो सानो-सानो गरी काट्नुहोस्। • यसलाई 1 लिटर पानीमा हाल्नुहोस्। • पानीलाई उम्लिने बिन्दुसम्म तताउनुहोस्। • तरकारीका कणहरू हटाउन घोल छानेर २ चम्चा नुन थप्नुहोस्।

पहेँलो	सयपत्री		• 100 ग्राम सयपत्री फूल 1 लिटर पानीमा मिसाउनुहोस्। • पानीलाई उम्लिने बिन्दुसम्म तताउनुहोस्। • फूलहरू हटाउन घोल छानेर 250 मि.लि. सिरका घोल थप्नुहोस्।
रातो	अनार		• 100 ग्राम अनारका दाना 1 लिटर पानीमा मिसाउनुहोस्। • पानीलाई उम्लिने बिन्दुसम्म तताउनुहोस्। • दानाहरू हटाउन घोल छानेर 2 चम्चा नुन थप्नुहोस्।

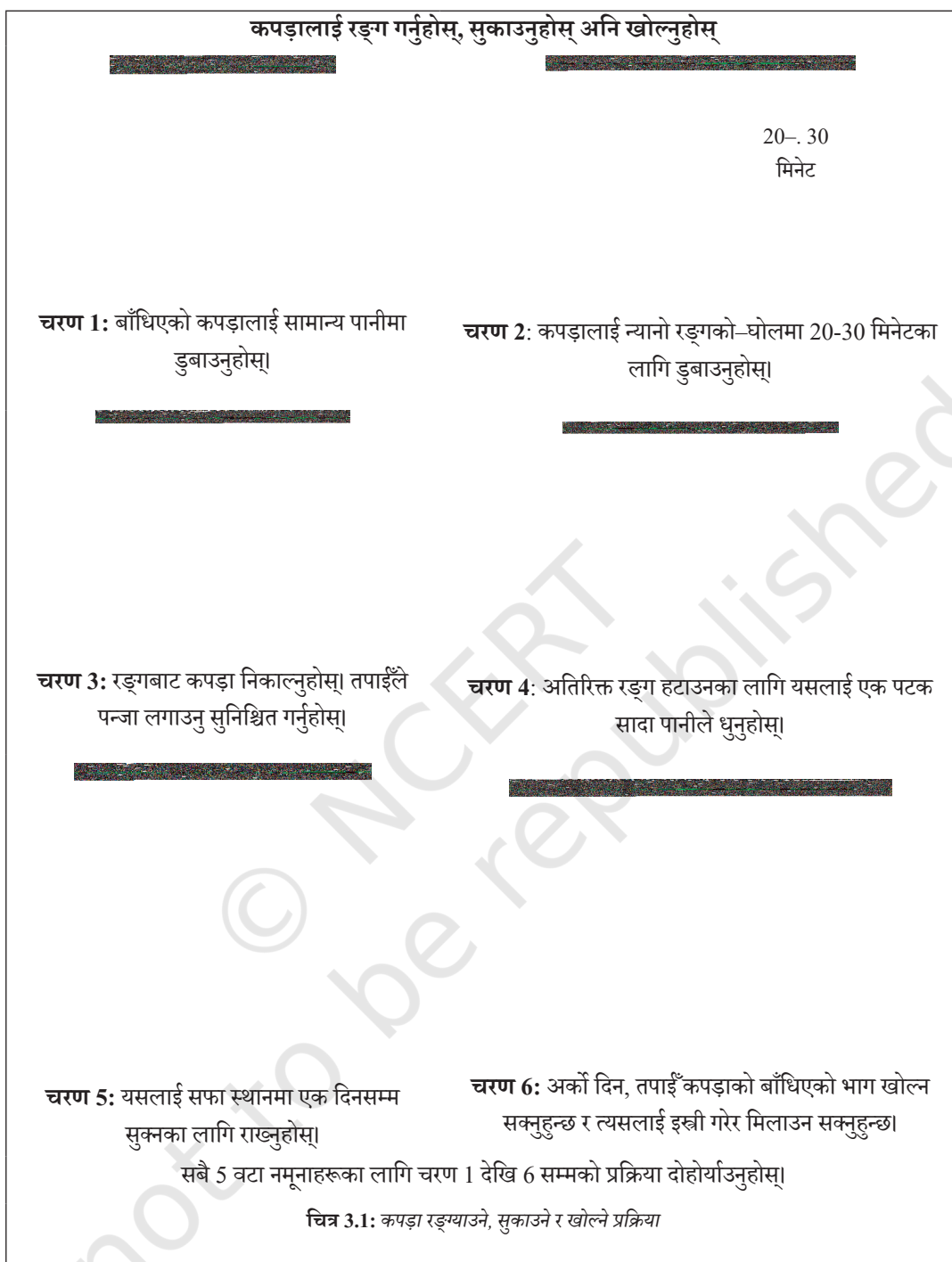
तपाईँले नमूनाहरू रङ्ग्याउनका लागि कुन-कुन रङ्ग छनोट गर्नुभयो? ..

यदि प्रत्येक नमूनाका लागि छुट्टाछुट्टै रङ्ग तयार गर्नुभएको छ भने त्यसअनुसार तालिका 3.6 भर्नुहोस्।
यदि एउटै रङ्ग प्रयोग गर्नुभएको छ भने, त्यसको विवरण उल्लेख गर्नुहोस्।

तालिका 3.6: विभिन्न बिरुवाहरूबाट रङ्गहरू तयार गर्ने

चरणहरू	विवरणहरू
रङ्ग तयार गर्न प्रयोग गरिने सामग्रीहरू	
सामग्रीको मात्रा	
पानीको मात्रा	
रङ्ग ठिक गर्न प्रयोग गरिने सामग्रीहरू	
सुरक्षा सावधानी अपनाइएको छ	
कुनै पनि अन्य सामग्री जसले समान रङ्ग दिनेछ	

चित्र 3.1.1 ले बाँधिएको कपडालाई रङ्ग गर्ने प्रक्रिया देखाउँछ।

के तपाईंले तालिका 3.7मा उल्लेख गरिएका कुनै चुनौतीहरू सामना गर्नुभयो? अन्य नमूनाहरू प्रयोग गरेर ती चुनौतीहरू समाधान गर्न सकिन्छ कि भनेर जाँच गर्नुहोस्।

तालिका 3.7: सामान्य चुनौतीहरू र तिनका समाधानहरू

चुनौती	समाधान प्रयोग गर्नुहोस्
के रङ्ग्याउने प्रक्रियाका क्रममा धागो टुट्यो वा फुक्लियो?	कपडालाई राम्रोसँग कसिलो गरी बाँध्नुहोस् र प्रक्रियाका क्रममा सावधानीपूर्वक सम्हाल्नुहोस्, ताकि यो फुक्लिन नपाओस्।
के प्रक्रियाका क्रममा रङ्गको घोल पोखियो?	काम गर्ने स्थानमा रङ्ग र अन्य सामग्री राख्न पर्याप्त ठाउँ सुनिश्चित गर्नुहोस्। तातो भाँडो समात्दा कपडा वा पञ्जा प्रयोग गर्नुहोस्।
के कपडा खोल्दा गल्तीवश कपडा नै काट्नुभयो?	धागो काट्न कैची प्रयोग नगर्नुहोस्। सुईको सहायताले धागोको गाँठो भएको ठाउँ पहिचान गरी हातले बिस्तारै खोल्नुहोस्।

नमूनाहरू ध्यानपूर्वक हेर्नुहोस्।

नमूना 1 देखि 5 सम्म अघि बढ्दै जाँदा तपाईंले के गर्ने/नगर्ने कुरा सिक्नुभयो?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

चरण 4: नमूना फाइल दस्तावेजीकरण गर्दै

आफ्ना नमूनाहरू प्रदर्शन गर्नका लागि नमूना फाइल तयार गर्नुहोस् (चित्र 3.17)। नमूना फाइल भनेको तपाईंले तयार गर्नुभएको सिर्जनात्मक नमूनाहरू र तिनसँग सम्बन्धित विवरणहरूको संयोजन हो। तपाईं आफ्ना नमूनाहरू प्रस्तुत गर्न यही फाइल प्रयोग गर्नुहुनेछ। प्रत्येक नमूनाका लागि निम्न विवरणहरू समावेश गर्नुहोस्:

1. कपडाको नमूना
2. कपडाको प्रकार
3. बाँध्न र रङ्ग्याउने प्रविधि
4. नमूना तयार गर्दा सामना गर्नुपरेका चुनौतीहरू
5. नमूना तयार गर्ने चरणबद्ध प्रक्रिया
6. नमूना तयार गर्ने चरणबद्ध प्रक्रिया

नमूना 1: _____

कपडाको प्रकार:

बाँध्ने प्रविधि:

बाँध्नका लागि प्रयोग गरिने सामग्री:

रङ्ग्याउन प्रयोग गरिने वनस्पतिहरू:

यो नमूना सिर्जना गर्न पछ्याइएका चरणहरू:

यो नमूना तयार गर्दा सामना गर्नुपरेका चुनौतीहरू:

चित्र 3.17: नमूना फाइलको नमूना

गतिविधि 4: अन्तिम उत्पादन तयार गर्ने

5 वटा नमूनाहरूमा आफ्नो हात प्रयोग गरेपछि, तपाईंले बाँधाई एवं रङ्गाईको चरणबद्ध प्रक्रिया सिक्सकुन भएको छ। अब तपाईं आफूले प्रयोग गर्न सक्ने एउटा उत्पादन तयार गर्न तयार हुनुहुन्छ।

चरण 1: उत्पादन छनोट गर्ने

तपाईंले सिर्जना गर्न चाहनु भएको उत्पादन छान्नुहोस्, उदाहरणका लागि, *दुपट्टा*, तक्रियाको खोल, गलबन्दी वा पहिरनका लागि कपडा। सबैभन्दा पहिले, कपडा चयन गर्नुहोस् र घरमा प्रयोगमा नआइरहेका पुराना लुगा वा पुरानो ओछ्यानको चादर खोजी गरी आवश्यक आकारमा काट्न सक्नुहुन्छ। चित्र 3.18मा केही उत्पादनहरूको आकार सूची देखाइएको छ।

1-1.5 मीटर

2-2.5 मीटर

तकिए के खोल का आकार

26" (इन्च)

20" (इन्च)

गलबन्दीका लागि आकार

50 सेमी

50 सेमी

तपाईं आफ्नो शिक्षक, परिवारका सदस्य वा नजिकैको पसलबाट दर्जीको सहयोग लिएर कपडालाई उचित आकारमा काट्न सक्नुहुन्छ।

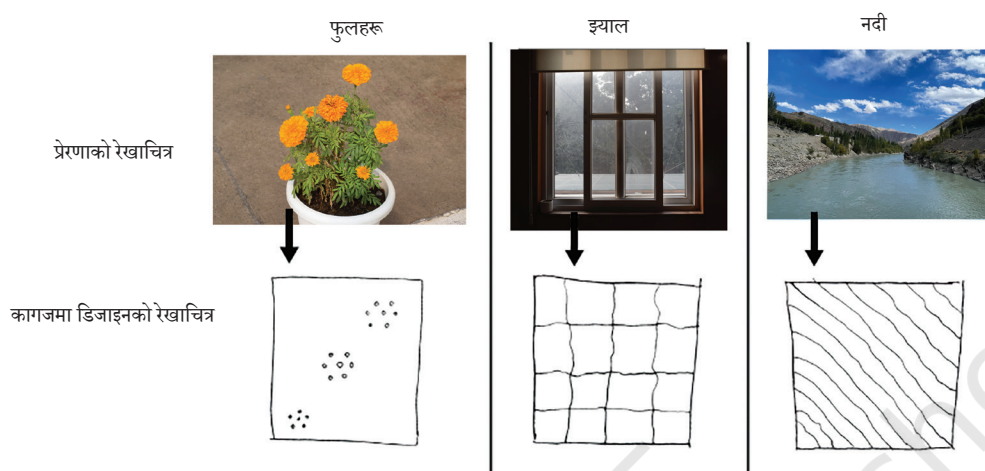
-
-
-

-
-
-

- not to

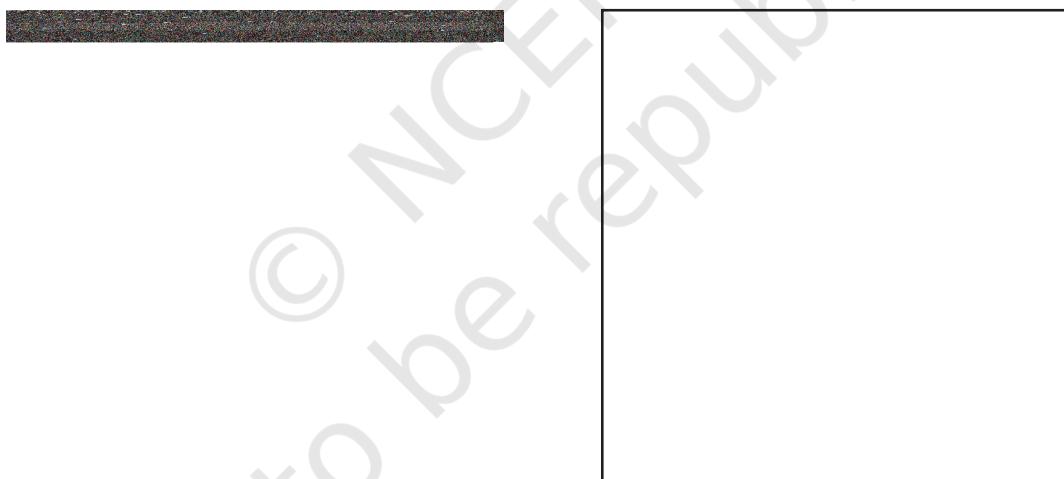
चरण 2: डिजाइन, रङ्ग र बाँध्ने तरिकाको अन्तिम रूप दिन

तपाईंले बँधाई एवं रङ्गाई प्रविधि प्रयोग गर्नाका लागि डिजाइनको साथ आउन आवश्यक छ। तपाईं आफ्नो वरपरका चीजहरूबाट 'डिजाइन प्रेरणा' लिन सक्नुहुन्छ। चित्र 3.19मा दैनिक प्रयोगका वस्तुहरूबाट प्रेरित केही डिजाइनका उदाहरणहरू देखाइएको छ।

चित्र 3.19: बँधाई एवं रङ्गाईका लागि डिजाइन प्रेरणा र डिजाइनहरू

अब, चित्र 3.20मा फुलबाट प्रेरित डिजाइन बनाउने प्रयास गर्नुहोस्।

चित्र 3.20: फुलबाट प्रेरित डिजाइन

वरिपरि रमाइलो रूपमा घुमफिर गर्नुहोस् र संसारबाट प्रेरित हुनुहोस्। आफ्नो डिजाइनका लागि विचारहरू उत्पन्न गर्न प्रकृति, कला वा आफ्ना मनपर्ने वस्तुहरू अवलोकन गर्नुहोस्। कल्पना गर्नुहोस्, प्रकृतिले बँधाई एवं रङ्गाई प्रविधिको ढाँचालाई प्रेरित गर्न सक्छ। तपाईंले अन्ततः छनौट गर्नुभएको ढाँचा यस्तो 'डिजाइन प्रेरणा'मा आधारित हुन सक्छ।

तपाईंले आफ्नो डिजाइन(हरू) तय गरिसकेपछि, उपयुक्त रङ्ग र बँधाई एवं रङ्गाई प्रविधि छनोट गर्नुहोस्।

1. तपाईंको डिजाइन प्रेरणा के हो?

.....
.....

2. तपाईं आफ्नो उत्पादनमा बनाउन चाहनुभएको डिजाइन तलको बाकसभित्र कोर्नुहोस्।

3. रङ्ग तयार गर्न तपाईं कुन वनस्पति (तरकारी/फूल/फलफूल) वा अन्य सामग्री (जस्तै— चिया, कफी) प्रयोग गर्नुहुनेछ?

.....
.....

4. तपाईं कुन बँधाई एवं रङ्गाई प्रविधि प्रयोग गर्नुहुनेछ?

.....
.....

चरण 3: उत्पादनलाई बँधाई एवं रङ्गाई लगाउनुहोस्

यो तपाईंको बँधाई एवं रङ्गाई सपनालाई जीवनमा ल्याउने समय हो। तपाईंको कपडा तयार गर्नुहोस् र यसलाई बँधाई एवं रङ्गाई प्रक्रियाका लागि तयार गर्नुहोस्। तपाईंको डिजाइन पछ्याउनुहोस् र कपडालाई रचनात्मक तरिकामा बाँधेर ढाँचाहरू सिर्जना गर्नुहोस्।

तपाईंले सबै सुरक्षा नियमहरू पालना गर्नुहुन्छ भनी सुनिश्चित गर्नुहोस्। तपाईंसँग यस पटक तपाईंको नमूना कपडाहरू भन्दा ठुलो कपडा छ, त्यसैले बिरुवाको रङ्गको “ठुलो मात्रा बनाउन 2.3 लिटर पानी प्रयोग गर्नुहोस्। कपडालाई रङ्ग गरेपछि, एक दिनका लागि सुकाउन छोड्नुहोस्।

तपाईंले तालिका 3.8मा के गर्नुभयो वर्णन गर्नुहोस्।

तालिका 3.8: अन्तिम उत्पादन बनाउने प्रक्रियाको अभिलेख राख्ने तालिका

कार्यहरू	लिइएका चरणहरू
कपडाको तयारी	
बाँध्नु	
रङ्ग तयारी	
रङ्ग्याउने र सुकाउने प्रक्रिया	

चरण 4: उत्पादनलाई खोल्ने

अन्तिम चरण भनेको सुकिसकेको कपडालाई सावधानीपूर्वक खोलेर आफ्नो अद्वितीय डिजाइन देखाउनु हो। गाँठोहरू खोलिसकेपछि, कपडामा रहेका खुम्च्यावटहरू हटाउनका लागि इस्त्री गर्नुहोस्। आइरनको तापक्रम कपडाको प्रकारअनुसार छनोट गर्नुपर्छ।

के तपाईंलाई थाहा छ?

केही आधुनिक बाँध्ने र रङ्ग कलाकारहरूले रिभर्स बाँध्ने र रङ्ग्याइभनिने प्रविधि प्रयोग गर्छन्। यस विधिमा कपडालाई रङ्गाउनुको सट्टा, ब्लिच वा अन्य रसायनहरूको प्रयोग गरेर रङ्ग हटाइन्छ, जसले गर्दा गाढा रङको पृष्ठभूमिमा सुन्दर सेता ढाँचाहरू निस्कन्छन्।

1. के तपाईंले चाहेको डिजाइन सिर्जना गर्न सफल हुनुभयो? यदि होइन भने, यसको कारण के हुन सक्छ?

.....

.....

गतिविधि 5: तपाईंले के लगानी गर्नुभयो?

तपाईंले यसमा समय लगानी गर्नुभयो र सम्भवतः सामग्रीहरू सङ्कलन गर्न केही रकम पनि खर्च भएको होला। त्यसैले, तालिका 3.9 ले तपाईंलाई उत्पादनको लागत अनुमान गर्न सहयोग गर्नेछ।

तालिका 3.9: उत्पादन लागत

सामग्रीको सूची	सामग्रीको मात्रा	सामग्रीको लागत (यदि तपाईंले पुनः प्रयोग गरिएका सामग्रीहरू प्रयोग गर्नुभएको छ भने रु. ०/-)

मैले अरूबाट के सिकेको छु?

1. तपाईंले शैक्षिक भ्रमण, विज्ञहरू, परिवार र साथीभाइ, समुदायका सदस्यहरू र अन्य स्रोतहरूसँगको अनलाइन तथा अफलाइन अन्तर्क्रियाबाट धेरै कुरा सिक्नुभयो। तपाईंलाई कुन कुरा सबैभन्दा रोचक लाग्यो?

.....

.....

.....

2. तपाईंले परिवार वा समुदायका सदस्यहरूबाट के सिक्नुभयो (जस्तै: घरमा भएका परम्परागत लुगाहरूका बारेमा कुनै जानकारी, लुगा बनाउने कथाहरू वा लुगासँग जोडिएका कुनै विशेष सम्झनाहरू)?

.....

.....

.....

मैले के गरेँ र कति समय लाग्यो?

कुनै पनि क्रियाकलाप सम्पन्न गर्न कति समय लाग्छ भनेर बुझ्नु महत्त्वपूर्ण हुन्छ।

प्रत्येक क्रियाकलापमा तपाईंले खर्च गर्नुभएको अनुमानित समय घण्टामा गणना गर्नुहोस्। तिनीहरूलाई अर्को पृष्ठको समयरेखामा चिह्न लगाउनुहोस्। यदि तपाईंले पुस्तकमा सुझाव दिइएका बाहेक थप क्रियाकलापहरू गर्नुभएको छ भने, कृपया ती सङ्ख्या र लागेको समय थप्नुहोस्।

लागेको समय
(अवधि)

म अरू के गर्न सक्छु?

सजावट भनेको तपाईंको सिर्जनामा एउटा विशेष चमक थप्नु हो। तपाईंले आफ्नो उत्पादनलाई सजाउन आफ्नै रचनात्मकता प्रयोग गर्न सक्नुहुन्छ। आफूसँग पहिल्यै भएका सामग्रीहरू खोज्नुहोस् — जस्तै पुनः प्रयोग गर्न मिल्ने वस्तुहरू, बचेका कपडाका टुक्राहरू, टाँकहरू, रेशमी वा सुती धागो, ऐना, आदि। तालिका 3.10मा केही उदाहरणहरू छन्; तपाईंले आफ्ना शिक्षक, परिवारका सदस्यहरू वा साथीहरूबाट थप विचारहरू लिन सक्नुहुन्छ।

तालिका 3.10: तपाईंको तयार उत्पादनको सजावट

सजावटका प्रकारहरू	यो कसरी गर्ने?
	- कपडाको जुन भागमा किनारी वा गोटा जोड्न चाहनुहुन्छ, त्यहाँ राखेर हेर्नुहोस्। - किनारी वा गोटालाई कपडामा पिनले अड्काउनुहोस् ताकि सिलाउँदा यो यताउता नहल्लोस्। - एउटा साधारण सिधा सिलाई प्रयोग गरेर किनारी वा गोटालाई कपडामा जोड्नुहोस्।
	- आफ्नो मनपर्ने बटनहरू छान्नुहोस्। - तपाईंले तिनको प्रयोग कसरी गर्ने भन्ने योजना बनाउनुहोस्। उदाहरणका लागि, तपाईं आफ्नो पछ्यौरीको प्रत्येक छेउमा 4 ओटा टाँक वा आफ्नो स्कार्फको कुनाहरूमा 5 ओटा टाँक लगाउन सक्नुहुन्छ। - सियो र धागोको प्रयोग गरेर कपडामा टाँकहरू लगाउनुहोस्।
	- आफ्नो मनपर्ने झुम्का छान्नुहोस्। - तपाईंले तिनको प्रयोग कसरी गर्ने भन्ने योजना बनाउनुहोस्। उदाहरणका लागि, तपाईं आफ्नो सिरानीको खोल वा कुशनको कुनाहरूमा 4 ओटा झुम्का वा आफ्नो पछ्यौरीको प्रत्येक छेउमा 7 ओटा झुम्का लगाएर त्यसलाई अझ सुन्दर बनाउन सक्नुहुन्छ। - सियो र धागोको प्रयोग गरेर कपडामा झुम्काहरू लगाउनुहोस्।

तपाईंले टेबल 3.10मा उल्लेख गरिएका चिजहरू बाहेक फूलबुट्टा, बीडवर्क र सिक्किनहरू पनि अन्वेषण गर्न सक्नुहुन्छ। यसले तपाईंको उत्पादनलाई अझ अद्वितीय बनाउनेछ।

सोच्नुहोस् र उत्तर दिनुहोस्

1. तपाईंले के गर्नमा आनन्द लिनुभयो?
2. तपाईंले कुन चुनौतिहरूको सामना गर्नुभयो?
3. तपाईंले अर्को पटक फरक तरिकाले के गर्नुहुनेछ?
4. कच्चा माल उत्पादन गर्नदेखि बजारमा पुग्नसम्म बाँध्दाई एवं रङ्गाई उत्पादनको यात्रा लेख्नुहोस्। यस प्रक्रियामा कुन कुन कामहरू संलग्न छन्?
5. तपाईंले भर्खर गरेको कामसँग सम्बन्धित केही पेशाहरूको उदाहरण पहिचान गर्नुहोस्। उदाहरणका लागि— शिल्पकार, रङ्ग्याउने व्यक्ति, फेसन डिजाइनर, खुद्रा व्यापारी तथा वस्त्र अनुसन्धानकर्ता। वरिपरि हेर्नुहोस्, मानिसहरूसँग कुरा गर्नुहोस् र आफ्नो उत्तर लेख्नुहोस्।